

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2014. – № 16(293). Серія: Історичні науки. – С. 85–91.

9. Shpak D. Political decision of the Plenum of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union in June 4, 1957 as one of the reasons for the formation of the anti-Soviet movement in the South of the Ukrainian Soviet Socialist Republic / Denis Shpak // Canadian Journal of Science, Education and Culture. – Toronto: Toronto press, 2014. – № 2(6). – Vol. III. – P. 490–496.

10. Дмитрук В. Незгодні: події 1968 р. в Чехословаччині крізь призму архівно-слідчих справ КДБ УРСР / Володимир Дмитрук // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. Зб. статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – Випуск 34. – С. 304–305.

Левчук І.С.

здобувач,

Рівненський державний гуманітарний університет

СУСПІЛЬНА ТА ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРЕЙСЬКОГО ЖІНОЦТВА

Історію гендерних відносин у єврейському суспільстві можна прослідкувати ще з біблійних часів. Кожного ранку побожні євреї починали свою молитву словами: «Всеславний Ти, Всевишній Боже наш, Королю Всесвіту, дякую що не створив мене жінкою» [2, с. 1]. Такі слова не означали вищість чоловіків, а лише констатували, що чоловіки мають більше релігійних обов'язків, аніж жінки.

В єврейській сім'ї виховання хлопців та дівчат дещо різнилося. Так, наприклад, у всіх сімейних та релігійних святах дівчатам відводилась другорядна роль, а на першому плані виступали лише хлопці. Жінок було відлучено від вивчення Тори (священна книга юдаїзму), котре вважалося найпрестижнішим заняттям в єврейському житті. Хоча в самій Торі не вказано на заборону вчення її жінкою. В середовищі єврейського суспільства панувало переконання, що призначенням жінки є вийти заміж та підтримувати чоловіка, а Богу вона і так сподобається [2, с. 2].

В період Середньовіччя роль жінки значно посилилась в економічній сфері; чоловік, котрий постійно займався освітою та релігійними вченням, не міг повністю фінансово забезпечити родину, тому нерідким явищем була праця жінок в крамницях та на ринках. Цей реверс чоловічих та жіночих ролей був характерний суто єврейському суспільству. Адже в тодішній Європі чоловік становив джерело статків, а освічена дружина була берегинею дому. Незважаючи на надання жінкам економічної свободи, вони були ізольовані від домів навчання – справжнього джерела повноважень у єврейській культурі [6, с. 829].

У Новий час в єврейському житті з'явилися нові концепти – зокрема такі, як емансипація, асиміляція, релігійні реформи, расові переслідування та великі хвилі еміграції [6, с. 841]. Релігійні реформи мали на меті протистояти наверненню євреїв до іншої віри, важливо, що і жінки впливали на реформування юдаїзму на рівні з чоловіками. Вони навіть проявили бажання стати рабі, щоб мати більший вплив у релігійній верхівці.

Вивчаючи суспільні ролі представників двох статей у ХІХ ст. на польських землях, Йоанна Лісек відзначає перевагу єврейських дівчат над хлопцями. В ортодоксальних родинах не було прийнято віддавати доньок в школи; для них наймали приватних вчителів, які викладали музику, навчали своїх учениць польській та іншим мовам, завдяки чому вони могли знайомитись з європейською літературою. Хлопцям же суворо заборонялося студіювати будь-яку літературу окрім релігійної. Ідеальним нареченим серед польських євреїв вважався талмудник, а наречена мала володіти, як мінімум, трьома мовами: їдиш, польською, німецькою чи російською [4, с. 16].

Наприкінці ХІХ ст. єврейки активно долучились до літературної праці, писали політичні есе, статті, спогади, прозу та поезію. Уже на початку ХХ ст. у великих європейських містах починають створюватись перші єврейські жіночі школи. В 1917 р. Сара Шеніерер, донька хасидського купця з Белзу, заснувала в Кракові школу «Beit Jakob» [2, с. 3]. Окрім загальних шкільних предметів, викладалось єврейське право, вивчалась літургія, читались псалми. Станом на 1924 р. існувало 19 таких шкіл; у них навчалось 2000 учениць, а вже в 1938 р. таких шкіл у всій Другій Речі Посполитій налічувалось 250 із 38 тис. учениць [2, с. 3].

Розвиток єврейського шкільництва та поширення жіночої освіти стало можливим після закінчення Першої світової війни, коли розпочалось правове оформлення устрою повоєнного світу. Новостворена Польща, однією з особливостей якої була поліетнічність, декларувала готовність захистити права національних меншин, серед яких більшість становили українці та євреї. Зокрема євреїв у Польщі налічувалось 2,8 млн. осіб [1, с. 462]. Вони заселяли переважно міста та містечка у східній частині країни. Польща була значущим осередком культурно-релігійного життя світового єврейства.

Т. зв. Малий Версальський трактат або «Договір про національні меншини», підписаний державами Антанти і Польщею 28 червня 1919 року, в цілому ряді статей зобов'язував останню надати національним меншинам політичні і громадянські права, організувати на територіях, населених національними меншинами, широке територіальне, національне та господарське самоврядування.

Окремими статтями Малого Версальського трактату від 28 червня 1919 р. визначено права євреїв. Окрім вищезгаданих положень, статтею 11-ю окреслено механізм, який мав сприяти дотриманню євреями приписів юдаїзму, зокрема – святкуванню суботи (т. зв. шабат). Однак ці положення не звільняли євреїв, як і інших громадян Польщі, від виконання громадянських обов'язків у час проходження військової служби та захисту держави.

1920-ті роки були знаковими в історії євреїв Східної Європи. Вони стали часом активного розвитку сіоністського руху, який охопив значну частину єврейської громадськості, зокрема – молоді, та мав за мету відродження єврейської держави в Палестині [7, с. 110].

Основний закон Польщі від 17 березня 1921 р. визнавав право громадян на утворення союзів (ст. 108), декларував рівні можливості громадян, що належали до релігійних, мовних чи національних меншин, на заснування та розвиток власним коштом благодійних, релігійних і громадських інституцій, шкіл та інших виховних закладів, вільне використання в них рідної мови та виконання релігійних обрядів (ст. 110) [3, с. 89].

З-поміж єврейських жіночих організацій заснованих у міжвоєнний період на території Польщі, найбільш відомими були: «Спілка єврейських жінок»

(**Związek Kobiet Żydowskich, ZKZ**), «Жіноча міжнародна сіоністська організація» (Womens International Zionist Organization, **WIZO**) та «Коло єврейських жінок» (Kolo Kobiet Zydowskich).

У міжвоєнний період у Польщі з'являються сіоністські школи, в яких викладали їдиш, хоча польська мова в єврейському культурному житті набирала все більшого значення. З 1923 р., згідно рішення Міністерства віросповідань та народної освіти, всі діти-євреї мали навчатися за тією самою програмою, що і поляки (мовою викладання була польська). Згаданий документ визначав також вивчення школярами-євреями юдаїзму. Польська дослідниця М. Жадковольська відзначає, що більшість єврейських дівчат досить добре навчались, але, здобувши загальну середню освіту, залишалися вдома, допомагали матерям і очікували заміжжя. Ті, хто походив з менш заможних родин, влаштовувались на роботу. Нерідким було навчання єврейських дівчат у вищих навчальних закладах. У 1917/1918 н. р. в Ягеллонському університеті студентки-єврейки становили 56.1% від кількості всіх дівчат, котрі навчались на медичному факультеті, а на філософському – 22.3%. Більшість з них були доньками купців, вчителів та урядовців [2, с. 4].

Важливим елементом, що визначає розвиток освіти євреїв у міжвоєнній Польщі, було створення бібліотек. Зокрема, перші світські єврейські бібліотеки з'явилися ще в кінці XIX ст. на терені Галичини – у Львові та Кракові. У часи Другої Речі Посполитої їхня кількість у містах та містечках значно зросла: в 1929 р. їх налічувалось близько 600. Єврейки охоче відвідували бібліотеки, цікавилися різноманітними літературними новинками. Так, єврейська бібліотека в м. Самборі Львівського воєводства мала 300 читачів. З них 182 – жінки (у віці 21-30 рр.), та 118 – чоловіків [2, с. 4]. Читали здебільшого європейських та польських авторів, адже єврейська література була відома лише вузькому колу читачів. Хоча багато хто надавав перевагу авторам єврейського походження і, таким чином, підтримував свою культуру.

В другій половині 1930-х рр. становище єврейського населення в Польщі погіршується. Нерідким явищем стають антисемітські виступи та погроми євреїв. Загострення суспільно-політичної ситуації, а також агітація сіоністів, спричинили виїзд у 1937 р. близько 160 тис. євреїв до Палестини.

Та все ж з віддалі десятиліть міжвоєнна доба у Польській республіці виглядала не дуже лихою для євреїв. «Ніколи перед тим, – пише єврейський історик Е. Мендельсон, – не було стільки сприятливих умов для розквіту національної єврейської політики і культури в діаспорі, і з цілковитою переконаністю можна твердити, що такі умови ніколи не повторяться» [5, с. 320].

Отже, статус єврейського жіноцтва суттєво еволюціонував: у час існування Другої Речі Посполитої вони відігравали не тільки важливу роль у власній сім'ї, а й у житті єврейської громади. Жінки були не лише берегинями дому, а й народних традицій та культури. А відтак – вони відігравали важливу роль у формуванні самоідентичності членів соціальної групи.

Єврейська жінка, підтримуючи у всьому свого чоловіка, відстоювала і власні інтереси, прагнула здобути належну освіту, а одночасно – забезпечити своїй родині гідне життя. Відтак, коли чоловік займався студіюванням релігійних текстів, саме жінка налагоджувала економічні зв'язки, займалась торгівлею. Завдяки таким контактам із «зовнішнім світом», чого вимагали обставини, жінка була більш відкритою до нових ідей, ніж чоловіки-євреї.

Список використаних джерел:

1. Зашкільняк Л. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
2. Rzakowolska M. Kobieta zydowska, kobieta czytajaca // Zwoje Czasopismo literackie polskie, Tom XI / M. Rzakowolska. – Warszawa, 2005. – Tom XI. – S. 267–276.
3. Starzynski S. Konstytucja Panstwa Polskiego. – Lwów, 1921. – Т. II. – 317 s.
4. Lisek J. Jidysz ginacy jezyk kobiet? // Pismo feministyczne Zadra. / J. Lisek. – № 1–2, 2010. – S. 16–17.
5. Mendelsohn E. Żydzy Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym / E. Mendelsohn. – Warszawa, 1992. – 355 s.
6. Оксфордський підручник з юдаїки / за ред. Мартіна Гудмена. У 2-х т. Пер. з англ. – К.: Дух і Літера; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. – 560 с.
7. Tomaszewski J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939 / J. Tomaszewski. – Warszawa, 1995. – 243 s.

Ликова О.Г.

*Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
науковий співробітник Відділу сучасної художньої кераміки;
Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України,
молодший науковий співробітник Відділу керамології новітнього часу*

**РОЛЬ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ
У ФОРМУВАННІ КЕРАМОЛОГІЧНОЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ «УКРАЇНСЬКЕ ГОНЧАРСТВО»)**

Основою розвитку будь-якої наукової дисципліни є формування власної дослідницької бази джерел. Вчені-керамологи у своїх дослідженнях використовують три основних джерела: керамологічні колекції, письмові документи й аудіовізуальні матеріали, одним із шляхів поповнення яких є наково-пошукові експедиції до традиційних гончарних осередків. Головними перевагами подібних досліджень є об'єктивність і репрезентативність отриманих наукових матеріалів і фактів, які стають унікальними зразками різних керамологічних джерел. Оприлюднення результатів експедицій шляхом публікації статей робить ці матеріали загальнодоступними.

1992 року при Державному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному засновано видавництво «Українське Народознавство», у якому вже наступного року започатковано видання збірника наукових матеріалів, присвячених виключно гончарству – Національний культурологічний збірник «Українське Гончарство». Це перше подібне видання, зорієнтоване на всебічне висвітлення гончарної культури, про що зазначають і самі видавці: «В люди вирушає перший на терені України збірник оригінальних матеріалів, цілком присвячених одному з наших найдревніших і найвтаємниченіших ремесел. Його мета – через розмаїтість просторових і часових особливостей гончарських центрів створити цілісний образ самобутнього явища народної культури і в такий спосіб явити світові наші духовні надбання...» [5, с. 8-9]. Один із напрямів керамологічних студій авторів часопису – оприлюднення результатів